С.О. Ревенко, асп.

ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО РИНКУ

У даній статті автор розглядає позитивні та негативні наслідки для економіки України від членства у СОТ, зокрема для вітчизняного сільськогосподарського виробництва, а також заходи, які треба вжити для подолання негативних наслідків.

In this article author considers positive and negative consequences of membership in WTO for economy of Ukraine, especially for domestic agriculture producers. Also author provides measures witch must be taken to overcome negative consequences.

Ключові слова: сільське господарство, СОТ, підтримка, мито, квота, продукція.

Keywords: agriculture, WTO, support, customs duty, quota, production.

Формування ефективної ринкової структури в аграрному секторі загострюється економічними глобалізаційними процесами, до яких останнім часом активно залучається Україна. Економічні процеси протягом останніх десятиріч обумовили явище, за якого тенденції розвитку національних аграрних інтересів переходять на вищий глобальний рівень, де суб'єктами ринку виступають не окремі підприємства та об'єднання, а цілі держави. Від кожної країни сучасні процеси глобалізації вимагають активнішого входження в світовий економічний простір. Це вимагає формування зовнішньоекономічної аграрної політики відповідно до багатосторонніх правил СОТ. Однією з переваг членства в цій організації є можливість впливу на міжнародні торговельні процеси.

Питаннями, що торкаються наслідків членства України в СОТ займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: Жигадло В., Клименко І., Козачук Н., Кобута І., Луганська Т., Ус І., Шпичак О., Федірко О. та інші. Проте, потребує додаткового наукового дослідження проблема подолання негативних наслідків для вітчизняного сільськогосподарського ринку від членства України в СОТ.

Основним завданням статті є аналіз результатів членства України в Світовій торговельній організації, їх вплив на вітчизняний ринок сільськогосподарської продукції та розробка рекомендацій щодо подолання негативних наслідків для вітчизняного сільськогосподарського ринку від членства України в цій організації.

За умови членства в СОТ країна одержала певні переваги, а саме: право брати участь у формуванні загальної аграрної політики та правил міжнародної торгівлі; Україна має ряд основних переваг перед державами, які не є або ще не стали членами СОТ, щодо розвитку експорту товарів. Відносно більшості країн світу Україна має сприятливі кліматичні умови, багаті сільськогосподарські ресурси, близькість до іноземних ринків тощо. Проте цих переваг не достатньо відносно проблем та загроз, що виникають від членства України в СОТ.

Україну прийнято у Світову організацію торгівлі у 2008 році, після прийняття нею відповідних зобов'язань щодо показника Сукупного виміру державної підтримки (СПВ), не застосування експортних субсидій для аграрної продукції, зменшення ввізних мит та ряду інших. Україна не має зобов'язань по скороченню цього показника, є тільки обов'язки не перевищувати його річний рівень. Перед цією організацією існують урядові зобов'язання, що потребують нових підходів до формування державної політики підтримки сільського господарства.

У сільськогосподарській галузі може надаватися підтримка у рамках програм, які не підпадають під зобов'язання зі скорочення. Однак вони повинні вміщатися у рамки, які не перевищують річний СПВ в обсязі 3 млрд. 43 млн. грн., або 53 дол. на 1 га ріллі, тоді як в усіх країнах-членах СОТ – від 200 до 2000 і більше. Це стосується таких заходів, як підтримка мінімально гарантованих цін шляхом фінансових і товарних інтервенцій, квотування і деяких специфічних заходів. Наприклад в Австралії допомога власному сільськогосподарському ринку відбувається через фінансування програм з підвищення конкурентоспроможності та розвитку інновацій у сільському господарстві, розвитку бізнесового середовища та міжнародних ринків.

У Канаді діє багато програм, проте найбільшою за обсягом фінансування є Канадська програма стабілізації сільськогосподарського доходу, яка ґрунтується на загальному доході ферм порівняно із довідковим доходом, який базується на нещодавній історії виробників. Така продукція, як молоко, птиця, яйця тощо одержують підтримку через системи управління пропозицією, яка поєднує цінову підтримку за рахунок високого захисту поза тарифних квот для цих товарів і виробничих квот, призначених для вирівнювання внутрішнього балансу попиту та пропозиції [7, с.133].

Останніми роками у країнах-членах ЄС спостерігається збільшення фінансування програм сільського розвитку, що є також результатом реформ підтримки сільського господарства в рамках СОТ. Регулювання ЄС щодо сільського розвитку включає наступні заходи: з охорони навколишнього середовища; схеми раннього виходу на пенсію; утримання лісонасаджень; платежі з допомоги фермерам у найменш сприятливих регіонах. Ці та інші заходи, такі як, наприклад, допомога щодо сприяння залучення інвестицій, навчання, просування продукції та диверсифікація сільського господарства, співфінансуються державами-членами ЄС із фінансуванням 50% з бюджету Європейського Союзу [7, с.135].

Саме з причини того, що Україна відмовилася від експортних субсидій, тоді як в інших країнах (ЄС, Росії) вони є це не дозволило Україні у повному обсязі скористатися відкритістю ринків, отриманою через членство у СОТ. Країни ж ОЕСР загалом на субсидії витрачають приблизно 300 млрд. дол. на рік.

Вступ до СОТ вимагає докорінно змінити бачення рушійних сил конкурентоспроможності економіки. Членство у СОТ сприяло обмеженню нетарифних бар'єрів, припиненню квотувань імпорту, скасуванню антидемпінгових заходів щодо деяких товарів, обмежень експорту зернових, насіння соняшнику та олії з неї,

зменшення кількості антидемпінгових та спеціальних захисних розслідувань, зростанням світових цін на сільськогосподарську сировину, зняття деяких торговельних обмежень. Сукупність наведених факторів сприяло приросту товарного експорту (табл.1).

Таблиця 1. Аналіз зовнішньої торгівлі за основними статтями (включаючи с/г продукцію) України та її партнерів у 2008 – 2011 рр.

Країни	**Коефіцієнт кореляції щомісячних обсягів експорту товарів, липень 2008 р. – лютий 2011 р.**	**Середньомісячний темп приросту товарного експорту за період з липня 2008 р. по лютий 2011 р., %**	**Відношення місячного експорту у січні 2009 р. до липня 2008 р., %**	**Обсяг експорту у 2010 р., % (2008=100%)**
США	0,82	-0,14	68	99
Китай	0,52	-0,.22	46	123
Єгипет	0,68	-0,10	73	109
Індія	0,75	0,01	58	101
Німеччина	0,88	-0,55	62	88
Великобританія	0,91	-0,50	54	88
Франція	0,76	-0,79	60	84
Італія	0,74	-1,21	47	82
Румунія	0,74	-0,25	49	99
Угорщина	0,81	-0,25	55	88
Польща	0,81	-0,69	58	91
Туреччина	0,87	-0,71	63	86
Австрія	0,87	-0,78	56	84
Нідерланди	0,89	-0,39	65	90
Білорусія	0,90	-0,48	40	77
Росія	0,94	-0,62	38	85
Україна	1,00	-1,55	32	77

Джерело: використано [2].

Як видно з таблиці 1, за весь період світової фінансової кризи середньомісячні темпи зниження сільськогосподарського і продовольчого товарного експорту України становили 1,55% м/м (місяць до попереднього місяця), в усіх інших партнерів, за виключенням Італії, вони не перевищували 0,78%. Україна зменшила імпортні тарифи, тоді як в інших країнах членах ЄС та СОТ вони залишились вищими, що також призвело до наслідків, які наведені у таблиці. Для найбільших держав-партнерів України (Росії, Білорусі, Китаю) скорочення експорту зупинилося на рівні 37 – 46%. Стримуючим фактором розвитку зовнішньої торгівлі також було падіння обсягів світового попиту.

Найбільш позитивний вплив очікувався у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією. Відбулося зростання частки аграрної продукції у загальному експорті

держави. Якщо в період 2005 – 2007 років ця частка не перевищувала 9%, то в період 2008 – 2010 років вона не падала менше 12% [2].

Передбачення щодо вивозу у великих обсягах продовольчих товарів не виправдалися. Скорочення обсягів експорту торкнулося майже усіх товарних груп, крім овочів, коренеплодів, фруктів, горіхів, цукру і кондитерських виробів з цукру. Збільшенню вітчизняного виробництва у 2010 році та експорту сприяло поліпшенню кон'юнктури на світових ринках і відновленню попиту на товари з нашої країни. Адже вплив зовнішніх факторів на розвиток зовнішньоторговельної діяльності має головний характер. Вирішальні чинники розвитку зовнішньої торгівлі України в 2008 – 2011 роках визначалися адаптацією до світових економічних та політичних змін.

Оцінка періоду членства України в СОТ засвідчила стрімке зростання імпорту багатьох видів аграрної продукції та товарів харчової промисловості (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка імпорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва у 2009 – 2011 рр., млн. дол. США

Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	2009				2010				2011			
	I кв	II кв	III кв	IV кв	I кв	II кв	III кв	IV кв	I кв	II кв	III кв	IV кв
	1156	1124	1176	1480	1308	1367	1322	1765	1549	1499	1519	1779
Всього за рік	4936				5762				6346			

Джерело: використано [6].

Виходячи із даних таблиці 2, імпорт продовольчих товарів та сировини для їх виробництва за час членства України в СОТ зріс більш ніж на 1,5 млрд. дол. США. До причин такого збільшення імпорту можна віднести й те, що у західноєвропейських країнах ряд видів сільськогосподарської продукції квотується, тоді як Україні це забороняється, адже західні країни члени СОТ, пояснюють ці умови для нашої держави можливістю корупції для чиновників, які розподіляють ці квоти.

Додатковим важелем тиску на вітчизняний сільськогосподарський ринок виступає і те, що Україна бере транші від МВФ, який у свою чергу вимагає виконання вимог СОТ, щодо квот зазначених вище, як умову надання чергового траншу.

Входження України до СОТ мало певний вплив через чинник міжнародного моніторингу української практики оподаткування на предмет недискримінації країн-партнерів. Членство у СОТ вимагало узгодження із міжнародними вимогами податкового регулювання, бо зовнішньоекономічна діяльність регулюється через акцизний збір, податки на зовнішні операції та міжнародну торгівлю, податок на додану вартість, який до теперішнього часу лишається досить великою проблемою, адже ПДВ при продажі товарів за кордон повинно компенсуватися експортеру, а цей механізм через свою недосконаліть веде до втрат вітчизняного виробника сільгосппродукції і опосередковано впливає на зростання імпорту.

Угоди з СОТ не містять положень, які визначають вимоги застосування захисних заходів в умовах світової фінансової кризи. Є тільки положення, що передбачають

можливість країни-члена СОТ запровадження деяких значних обмежень імпорту у випадку погіршення ситуації із платіжним балансом.

Україні висувають вимоги до якості, тоді як до нашої держави завозять імпорт сумнівного походження і якості. Ситуація нагально вимагає посилити контроль над імпортними товарами, особливо щодо дотримання стандартів якості, наявності небезпечних для життя і здоров'я різних добавок, а головне – створити ефективно діючу систему підтримки вітчизняних товаровиробників, перш за все сільського господарства.

Донедавна за якість та безпеку продуктів харчування в Україні відповідали чотири міністерства. Тому про якість, а й взагалі безпеку їжі було важко дізнатися. Тому нині постало питання посилення системного контролю за продуктами харчування від виробництва до реалізації. У зв'язку з цим, Указом Президента від 13 квітня 2011 року прийнято рішення щодо утворення моделі продовольчого контролю за зразками Євросоюзу. Світова практика доводить, що ефективний і прозорий контроль за якістю продукції здійснює єдиний компетентний орган. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, створення такої державної структури є прерогативою Президента та Уряду [8].

За прикладом держав Євросоюзу Держветфітослужба України в повному обсязі зможе контролювати якість та безпечність продуктів харчування: від внесення органічних та мінеральних добрив у грунт, кормів тварин, моніторингу залишків пестицидів і ветеринарних препаратів у продукції тваринного походження і до переробки рослинної та тваринницької сировини, належного постачання до споживача, контролюючи логістичні ланцюжки та реалізацію по всій території держави [8].

Важливим фактором впливу на внутрішній агроринок є посилення протекціоністських заходів країн-торговельних партнерів. При здійсненні зовнішньоекономічної політики слід враховувати заходи, спрямовані на захист здоров'я або життя людини, тварин, рослин, захист навколишнього середовища, здійснюючи їх відповідно до норм Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи та Угоди про технічні бар'єри.

Регулятивний вплив СОТ на протекціоністську політику країн виявився обмеженим щодо протидії дискримінаційним заходам та захисту національних виробників. Зобов'язання не містять скасування обов'язкову сертифікацію товарів, а імпортовані харчові продукти підлягають тестуванню та сертифікації.

Важливе значення для України має проблема доступу на ринки аграрної продукції. За період 2008 – 2011 років імпорт цукру суттєво зріс. Таке зростання імпорту цукру тільки частково можна пояснити членством країни в СОТ. Проблема не стільки в лібералізації режиму торгівлі цукром, скільки в нездатності вітчизняної цукрової промисловості задовольнити внутрішній попит за конкурентоспроможною ціною. Крім того держава зобов'язалася застосовувати тарифну квоту на цукор-сирець з тростини.

Вплив на економіку аграрного сектору держави перебування в СОТ не набув системного характеру, переважали локальні впливи та заходи одностороннього типу. Кабінет Міністрів здійснював виконання взятих зобов'язань щодо змін у торгівельній політиці, однак еквівалентного полегшення доступу вітчизняних товарів і послуг до зовнішніх ринків не стало. Наслідки світової фінансово-економічної кризи не дозволили нашій державі за короткий період відчути позитивний ефект від спрощення режиму торгівлі з країнами-членами СОТ.

У глобальному вимірі статус члена цієї організації відкрив для України нові можливості поглиблення інтеграції до світової економіки і сприяв початку нового етапу співробітництва її із стратегічними торговельними партнерами – Євросоюзом і країнами СНД. Приєднання нашої країни до СОТ дещо обмежує можливості зовнішньоекономічної політики на інших векторах економічної інтеграції у рамках ЄЕП і Митного союзу Росії, Білорусії і Казахстану.

Входження України до Митного Союзу означало б кінець для нашої країни переговорів по утворенню зони вільної торгівлі з ЄС, бо в такому випадку ЄС повинна буде утворювати її тільки з Митним Союзом, а не з окремою країною, яка до нього входить. Але це також неможливо, бо для ЄС основною вимогою укладення угоди про зону вільної торгівлі є членство у СОТ. ЄС не практикує утворення таких зон з тими угрупуваннями, до яких входять не члени СОТ [5, с.77].

Приєднання до СОТ не мало впливу на обсяги торгівлі з країнами ЄС. Україна не одержала бажаних переваг від доступу на ринки розвинених країн. Цей процес змінив зовнішньоторговельну модель нашої держави, яка характеризується перевагами ресурсного характеру, доповнивши її на світових ринках як провідного постачальника аграрної продукції. Вона не зазнала суттєвого впливу щодо структури експортної пропозиції, без змін залишилися і відповідні індикатори малої диверсифікації та низької технологічності експорту.

Сучасна зовнішньоекономічна позиція України має певний потенціал зростання, обумовлений залученням нових виробничих потужностей сільського господарства внаслідок проведення структурних реформ, зростання зовнішнього попиту на сільськогосподарські товари. Потенціал залишається в аспекті внутрішніх процесів гармонізації законодавства, який відкриває доступ на ще закриті товарні ринки. Найбільшу вигоду, з точки зору розподілу переваг та пріоритетів економічного розвитку, повинна одержати аграрна галузь, експорт якої вже зріс більш як у 2 рази [4, с. 49].

Для більш докорінної зміни нинішньої ситуації, значне підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів необхідно повернути у власність держави стратегічно важливі об'єкти, а саме: систему елеваторів та сховищ, ключові логістичні пункти інфраструктури, іригаційну систему, яка була практично знищена за перші десять років незалежності та перепродана на металобрухт, а потім знову частково відбудована до критичного мінімуму, відновити державний контроль над їх діяльністю, забезпечити їм державну підтримку.

Важливе значення слід приділити подоланню структурних диспропорцій в економіці, підтримці вітчизняного товаровиробника, дійового захисту внутрішнього ринку. Ослаблення регулюючої ролі держави призвело до небезпечної примітивізації нашої економіки. Імпортні товари все більше витісняють продукцію вітчизняних товаровиробників. Якщо у 2004 році питома вага сільгосппродукції вітчизняного виробництва складала більше половини то зараз вона упала до третини. Країна, здатна забезпечувати високоякісною продукцією майже всю Європу, натомість в останні роки вона змушена завозити у великих кількостях картоплю, гречку і навіть цукор. Зростає від'ємне сальдо зовнішньоторгового балансу.

За для подолання негативних наслідків членства України в СОТ для вітчизняного сільськогосподарського ринку необхідно зробити наступні кроки:

- зменшити втручання в ринкові процеси за рахунок таких важелів, як товарні і фінансові інтервенції, заставні операції, форвардні та ф'ючерсні контракти тощо.

- розвивати комерційну дипломатію – інтернаціональний компонент системи захисту національних інтересів держави у сфері міжнародної торгівлі, який власне став наслідком розвитку механізмів СОТ, що передбачає створення системи інституцій, спрямованої на забезпечення національних комерційних інтересів [4 с.50].

- удосконалити роботу митниці та митні процедури взагалі, адже ефективніша робота органів, що пов'язані із митом та проходженням товарів контролю дозволить захистити вітчизняний ринок від контрафактної та низькоякісної продукції сумнівного походження. Сюди ж має входити і боротьба з контрабандою та тіньовою імпортною діяльністю.

- реформувати систему технічного регулювання та стандартизації, що нагально необхідно у зв'язку із значним переважанням низькоякісної продукції на ринку України.

- підвищити прозорість та конкуренцію під час тендерів, що дозволить підняти авторитет України і більш жорстко контролювати осіб, які відповідають за появу на ринку України імпортної продукції, яка, в результаті, наносить шкоду вітчизняному виробнику.

- членство у СОТ та стратегічна євроінтеграційна орієнтація нашої держави обумовлюють доцільність створення прозорої правової основи регулювання системи надання державної допомоги, гармонізованої з правилами ЄС. У відповідному законодавчому акті необхідно зафіксувати, зокрема, що державна допомога має бути транспарентною, не повинна дискримінувати комерційні інтереси вітчизняних та іноземних суб'єктів ринкової конкуренції та спотворювати умови конкуренції. При цьому, доцільно врахувати існуючі в даний час так звані «групові виключення», що є затвердженими у ЄС, а саме: дозволяється пряме та опосередковане державне фінансування проектів з екологічним ефектом, заходів з усунення наслідків екологічних та техногенних катастроф, стихійних лих, запровадження нових енергозберігаючих технологій, розбудови інфраструктури підтримки науково-дослідної та інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, програм реалізації структурних перетворень у депресивних регіонах, проектів підвищення

кваліфікації осіб, що втратили роботу внаслідок ініційованих державою (чи наднаціональними органами), заходів щодо реструктуризації промисловості тощо [4, с.52].

- економічний механізм зовнішньоекономічної діяльності повинен бути таким, щоб експорт і імпорт товарів відповідали стратегічним інтересам українського агропромислового комплексу, визначальними критеріями повинні бути сучасні тенденції в світовій економіці.

Отже, зважаючи на викладене у статті, необхідно звернути увагу на те, що членство України в СОТ поки що не принесло значних позитивних результатів для вітчизняного сільськогосподарського ринку як це очікувалось на початку. Тому, доцільно зауважити, що захист вітчизняного виробника та ринку ніхто не відміняв, всі розвинені країни мають відпрацьовану систему цього захисту і користуються тим, що такі країни, як Україна його не мають. Звідси витікає висновок про термінову необхідність розроблення Україною механізму захисту вітчизняного сільськогосподарського ринку, враховуючи пропозиції наведені у статті, що б сприяло досягненню тих результатів, яких прагнули вступаючи до СОТ.

Література

1. Козачук Н.О. Членство України у СОТ: наслідки для регулювання сфери субсидування сільського господарства та перспективи співпраці у рамках Дохійського раунду. С. 1 – 10.

2. Державна служба статистики України [електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

3. Шпичак О. М. СОТ та економічні проблеми АПК України // Агроінком. – 2008. - № 3 – 4. – С.18 – 22.

4. Клименко І.В., Федірко О.А., Ус І.В. Три роки членства у СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період. – К.НІСД, 2011. – С.72.

5. Кобута І., Жигадло В.,Луганська Т. Другий рік України у СОТ: тенденції у зовнішній торгівлі товарами та аналіз виконання зобов'язань / За ред. Марчіна Свєнчіцкі. – К: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. – 2010. – 80 с.

6. Національний банк України [електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44464

7. Кобута І. Політика державної підтримки сільського господарства країн-членів СОТ // Економіка АПК. – 2009. - № 12. – с. 132.

8. Кабінет міністрів України [електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article